

foto's Probos

Cultuurhistorie als inspiratiebron bij bosaanleg

— Martijn Boosten, Stichting Probos

Cultuurhistorie staat tegenwoordig volop in de belangstelling. Echter bij de aanleg van nieuw bos in ons land (jaarlijks zo'n 500 tot 1.500 hectare) valt op dat er niet of nauwelijks rekening wordt gehouden met de cultuurhistorie van het te bebossen perceel en het omliggende landschap. Cultuurhistorische elementen en structuren worden vaak onbewust genegeerd, raken beschadigd of gaan zelfs verloren. Daardoor ontstaan bossen die niet passen in het landschap, een gemiste kans. Probos heeft daarom in samenwerking met Het Geldersch Landschap het project 'Cultuurhistorie als inspiratiebron bij bosaanleg' opgezet. In het afgelopen jaar zijn vier ontwerpatelier en drie voorlichtingsdagen georganiseerd, bedoeld om landschapsarchitecten, bosbeheerders, bebossers,

beleidsmedewerkers, cultuurhistorici en adviesbureaus te informeren en om kennis te vergaren. Daarnaast werd er tijdens twee bijeenkomsten specifiek aandacht gevraagd voor kunst als inspiratiebron bij bosontwerp, waarbij kunst de 'cultuurhistorie van de toekomst' vormt.

Cultuurhistorie moet niet worden gebruikt om het verleden geheel te herscheppen. Landschapsarchitect Berno Strootman, één van de sprekers tijdens de bijeenkomsten, verwoordde dit kernachtig met de stelling 'Nostalgie is de valse bondgenoot van cultuurhistorie'. Bij een bosontwerp is het belangrijk om een goede kennis te hebben van de ontstaansgeschiedenis van het landschap en de aanwezige cultuurhistorische elementen in het gebied. Hierbij kun je niet alleen gebruik maken van oude kaarten, archeologische opgravingen en oude ontwerpen, maar ook van volksverhalen

Impressie ontwerpatelier

en andere bronnen. Op basis hiervan kun je vervolgens keuzes maken. Ten eerste kun je cultuurhistorie in het ontwerp integreren door het behoud of herstel van cultuurhistorische elementen en structuren. Hierbij kun je kijken naar de cultuurhistorie van het agrarische landschap dat bebost gaat worden, maar ook naar het streekeigen karakter van omliggende bossen. In een ontwerp kun je ook refereren aan de cultuurhistorie en de ontstaansgeschiedenis van het gebied. Wanneer andere functies en belangen in een ontwerp zwaarder wegen dan cultuurhistorie, kun je er in het ontwerp zelfs voor kiezen om de cultuurhistorie bewust te negeren. Dit is geoorloofd, zolang deze keuze weloverwogen wordt genomen met kennis van de historie van het gebied. Dit bovenstaande kwam naar voren tijdens de ontwerpatelier die afgelopen voorjaar plaatsvonden in Erica, Barneveld, Wageningen en Winterswijk.

Nieuw landgoed

In Erica was het centrale thema 'lokale cultuurhistorie als inspiratiebron voor het ontwerp van een nieuw landgoed'. Strootman begon met een inleiding over het thema 'cultuurhistorie als inspiratiebron bij bosontwerp', waarbij hij zich afvroeg waarom je als ontwerper wilt reageren op de geschiedenis van een plek en welke middelen je daarvoor hebt. Daarop volgde een verhaal van provinciaal historicus Michiel

Gerding. Hij ging in op de ontstaansgeschiedenis van het landschap in en rondom Erica. Hij karakteriseerde dit veenontginningslandschap als een stoer gebied met rechte lijnen, waarbij tijdens het ontstaan soberheid, eenvoud en pionieren centraal stonden. Vervolgens werd tijdens een korte excursie een landbouwperceel van circa 160 hectare bezocht waarop de huidige eigenaar bos wil realiseren. Hierna kregen de deelnemers de opdracht om voor dit perceel een bosgebied (landgoed) te ontwerpen waarbij zij zich lieten inspireren door de ontstaansgeschiedenis van het gebied. Aan het eind van de dag lagen er een aantal zeer creatieve ontwerpen op tafel waarin landgoederen en bossen waren ontworpen die pasten in het karakter van dit van oorsprong open gebied en die aansloten op het bestaande landschap. De opvallende wijken- en kanalenstructuur kwam in veel ontwerpen terug in de indeling in bosvakken met rechte lijnen en een strakke percelering. De Strengdijk die nu als 'landmark' in het landschap ligt, werd in één van de ontwerpen omgetoverd tot een boslaan, waardoor de dijk ook in het bos een duidelijk herkenbaar element blijft. Er werden ook tal van zichtassen aangelegd, die het mogelijk maken om vanuit

het gesloten bos een blik te werpen op het open gebied buiten het bos. Zo werd de openheid en weidsheid van het gebied als het ware het bos in getrokken. Hoewel het perceel in het eerste oogopslag geen reliëf lijkt te hebben, loopt er dwars over het perceel een uitloper van de stuwal de Hondsrug. Enkele ontwerpers stelden voor om als verwijzing naar de turfongtinning een deel van het gebied af te graven en de uitloper van de Hondsrug op te hogen met de vrijgekomen grond. De hoogteverschillen van het gebied worden hierdoor versterkt weergegeven.

Bos rond Winterswijk?

In Winterswijk ging het om de regionale identiteit als inspiratiebron voor bosuitbreiding en bosontwerp. Hier werden de inleidingen verzorgd door landschapsarchitect en hoogleraar Belvedere Eric Luiten en historisch geograaf Luuk Keunen. De centrale vraag tijdens dit ontwerpatelier was: waar leg je in de omgeving van Winterswijk 100 hectare nieuw bos aan? Dit bleek een lastige opgave. Er werd al snel geconcludeerd dat het in het kleinschalige gesloten landschap ten westen van Winterswijk niet eenvoudig is om 100 hectare aaneengesloten bos aan te leggen zonder het kenmerkende landschap aan te tasten. Sommige deelnemers vroe-

gen zich af of hier überhaupt wel bos moest worden aangelegd. Hieruit werd weer eens duidelijk dat bos nooit een doel op zich mag zijn, maar dat bosaanleg altijd plaats dient te vinden om andere functies te dienen, zoals natuur, houtproductie, recreatie, CO₂-vastlegging etcetera.

Parkbossen rond A30

Het ontwerpatelier in Barneveld ging in op het thema 'parkbossen en historische ontwerpstijlen als inspiratiebron voor bosontwerpen'. Landschapsarchitect Bram Breedveld hield hierbij een verhaal over de verschillende historische ontwerpstijlen, zoals de Renaissance, de Barok, de Engelse landschapsstijl en het Modernisme. Onder leiding van Ton Roozen van Het Geldersch Landschap volgde een bezoek aan het pas gerestaureerde park van Kasteel de Schaffelaar. De deelnemers kregen hierna de opdracht om een bosgebied te ontwerpen voor de omgeving van Barneveld, geïnspireerd op één van de bovengenoemde ontwerpstijlen. Dit leverde zeer originele ontwerpen op. Eén van de ontwerpen was een zogenaamd modern Barok-bos waarbij elementen en thema's uit de Barok, (inlijving van het landschap door de absolute heerser/koning,

Ontwerp Barneveld –
Barok-bos (Ontwerp: Guido
Hamelink, André van den
Eerenbeemt, Bart van der
Westen en Cees Bakker)

Ontwerp Erica (Ontwerp Marije Tilstra, Jacqueline Reinders, Wim Haak, Henriette Vrieling en Mariëtte Claringbould)

strakke vormen, massieve beplantingsblokken en ganzenvoeten) werden gebruikt als inspiratiebron voor een nieuw bos. Volgens één groep ontwerpers is de absolute heerser van tegenwoordig de automobilist. Zij hadden daarom als centrale as voor hun bosontwerp de snelweg A30 bij Barneveld genomen. Aan weerszijden van de snelweg waren twee massieve, strak omliggende bosvakken getekend, waarbij de snelwegafritten als ganzenvoeten tegen de centrale as aanlagen.

Kunst en bos

In Wageningen was het centrale thema 'kunst als inspiratiebron voor cultuurhistorie van de toekomst in bossen'. Daarbij ging het niet alleen om het plaatsen van kunstobjecten in bossen, maar ook om 'Land art' en het gebruik van bomen en bossen als schildersgereedschap. Landschapsarchitecten Michiel den Ruyter en Michel Lafaille gaven tijdens dit ontwerpatelier hun visie op het onderwerp. De deelnemers mochten vervolgens aan de slag met het ontwerpen van 100 hectare bos waarbij ze bomen en bossen als schildersgereedschap gebruikten

om thema's uit de kunst zoals chaos, rust en avontuur tot uitdrukking te brengen. Dit leverde bossen op die niets te maken hebben met de dertien-in-een-dozijn-bossen die we nu vaak aangelegd zien worden.

Tijdens de voorlichtingbijeenkomsten die dit najaar zijn gehouden, werd op diverse landgoederen en bosgebieden gekeken hoe cultuurhistorie tot uitdrukking komt in landgoed- en bosontwerpen. Op landgoed Oud Groevenbeek in Ermelo en Landgoed Neerijnen is goed te zien hoe elementen en ontwerpen door de tijd heen veranderen. Op Landgoed de Roodselaar in Lunteren, één van de recent aangelegde boslocaties die tijdens de bijeenkomsten zijn bezocht, werd duidelijk dat het een grote uitdaging is voor een ontwerper om te balanceren tussen natuur, cultuurhistorie, bestemmingsplannen, financiële haalbaarheid en subsidieregels. In Almere werd het Museumbos bezocht. Hier zijn op kavels van circa 1 hectare groot een aantal winnende ontwerpen gerealiseerd van de ontwerpwedstrijd van Stichting Bosland uit 2001. Elke kavel vormt een soort museum-

zaal waarin een kunstwerk van bomen en bos is aangelegd. Tijdens de excursie kwam naar voren dat het vaak lastig is om zeer creatieve en gedurfde ontwerpen te realiseren in het veld. In het Museumbos lukt het desalniettemin goed om papieren ontwerpen naar de praktijk te vertalen. Hierbij worden wel concessies gedaan door de ontwerpers. Leidraad is echter dat de kern of het centrale thema van het ontwerp niet wordt aangetast.

Samenvattend

Cultuurhistorie is een goede inspiratiebron bij bosaanleg. Het slim integreren van cultuurhistorie en het refereren naar de ontstaansgeschiedenis van een gebied in een bosontwerp levert bossen op die beter passen in de omgeving. Ontwerpen die zijn geïnspireerd op cultuurhistorie kunnen bovendien leiden tot een betere acceptatie van bebossingsplannen, ook in regio's waar traditioneel geen bos aanwezig is.

Martijn Boosten, Stichting Probos